

Krzysztof STRZAŁKA

Uniwersytet Jagielloński

DYPLOMACJA CZASÓW PRZEŁOMU

JAN PAWEŁ II I KSZTAŁTOWANIE SIĘ DYPLOMACJI PUBLICZNEJ STOLICY APOSTOLSKIEJ

ABSTRACT

La diplomazia ai tempi del cambiamento. Giovanni Paolo II e la creazione di una diplomazia pubblica della Santa Sede

La Santa Sede durante il periodo del pontificato del papa-polacco e grazie ai suoi sforzi e alle sue iniziative ha elaborato una propria ed esaustiva formula per la sua azione nell'arena internazionale, rappresentando l'essenza del suo agire fatta di "policy" e "soft power" nei confronti delle più importanti problematiche internazionali (dottrina sociale della Chiesa). Altresì è divenuta un autentico laboratorio per la formazione di nuove idee nel diritto internazionale, in particolare nel diritto di ingerenza umanitaria e ha dato un contributo significativo nello sviluppo dei diritti dell'uomo per molti aspetti di questo problema: dal diritto alla libertà religiosa al diritto alla vita.

Nel periodo del pontificato di Giovanni Paolo II si è assistito ad una crescita qualitativa dell'autorità della Santa Sede nel mondo senza precedenti, che si è esplicitata tra l'altro nella costruzione di una sua posizione di rilievo nell'arena internazionale. Il carattere innovativo dell'azione della Santa Sede nell'arena internazionale durante il pontificato di Giovanni Paolo si esplica soprattutto nell'aver acquisito un'autorità morale di livello mondiale e nel fatto che alla Santa Sede sia stato affidato il ruolo di "coscienza dell'umanità". In questa espressione è contenuta l'essenza dell'insegnamento del papa per quanto concerne le questioni sociali, economiche e politiche, che rappresentano il contenuto della "politica estera della Santa Sede" posta in essere con il nome di "dottrina sociale della Chiesa".

Una profonda analisi dell'opera della Santa Sede a livello internazionale durante il pontificato di papa Giovanni Paolo II fornisce esempi ispiratori di

come gli strumenti della “soft power” e della diplomazia pubblica possano influire significativamente permettendo il raggiungimento di importanti risultati nell’arena internazionale. I mezzi più spesso adottati dal papa sia per l’affermazione degli insegnamenti sociali della Chiesa sia per esercitare una forza e un’influenza effettiva sono diventati gli appelli persuasivi indirizzati pubblicamente a tutto il mondo, soprattutto durante gli incontri e le preghiere (audizioni generali, preghiere dell’Angelus, incontri con i giovani, giornate mondiali, incontri con politici, interventi nelle assemblee di organizzazioni internazionali, pellegrinaggi pastorali, lettere in occasione di ricorrenze o a diverse organizzazioni professionali). L’azione e gli interventi di papa Giovanni Paolo II nell’ambito dei rapporti internazionali è stata sempre basata su considerazioni morali ed etiche concernenti questioni di giustizia morale, diritti e dignità dell’uomo. Tali concetti hanno rappresentato il vero punto cruciale su cui si è basata la politica internazionale della Santa Sede nel periodo di questo grande pontificato. Le esperienze e gli esempi hanno mostrato che se il suo messaggio, la sua missione pastorale e la sua presenza fosse stata accettata, il suo messaggio avrebbe ottenuto risultati straordinari. L’opera papale nell’interesse della sfera di relazioni internazionale dovrebbe essere considerata non solo come politica. Essa rientra nel meccanismo pubblico di influenze e formazione di relazioni diplomatiche fondate su imprescindibili principi etici e morali, per i quali invece si registra un pesante deficit per molti soggetti e partecipanti agli scambi e alla diplomazia globale.

ABSTRACT
The diplomacy of the times of momentous events. John Paul II and the formation of the public diplomacy of the Holy See

During the course of the pontificate of the Polish pope and thanks to his efforts and initiative, the Holy See elaborated upon its own holistic formula of the activity of the Church in the international arena. This formula constituted the essence of its influence, its “policy” and “soft power” toward the most important international concerns (the social doctrine of the Church). This formula was also associated with the formation of new ideas concerning international law, especially the right to humanitarian involvement, and it made a significant contribution to the development of human rights in the wide scope of this area of concern: from the right to religious freedom to the right to live.

During the course of John Paul II’s pontificate there was a qualitative and unprecedented increase of the prestige of the Holy See in the world which was expressed e.g. in the construction of its position as an important entity by the Holy See. The innovative character of the activity of the Holy See in the international arena during the course of John Paul II’s pontificate consisted above all in the achievement of moral prestige in the world and in the granting of the role of the “conscience of mankind” to the Holy See. Behind this expres-

sion lies the essence of the pope's thinking about social, economic and political concerns. This essence defines the content of the "international policy of the Holy See" and it is referred to as the "social doctrine of the Church".

An in-depth analysis of the activity of the Holy See in the international sphere during the course of John Paul II's pontificate furnishes many inspirational examples concerning how considerable influence and great results may be achieved by employing the means of "soft power" and public diplomacy. The means that were widely used by the pope both to present the principles of the social doctrine of the Church and to construct in this way real power and influence were associated mainly with appeals and persuasive speeches delivered publicly to the world, especially during meetings and prayer (general audiences, the Angelus, meetings with young people, world days, meetings with politicians, public appearances in the fora of international organizations, pastoral pilgrimages, the delivery of occasional messages, letters submitted to various professional groups). The actions and interventions of Pope John Paul II in the sphere of international relations were always based on moral and ethical deliberations concerning the questions of social justice and the rights and dignity of man. These concepts lay at the heart of the Catholic social doctrine on which the international policy of the Holy See during the course of this great pontificate was based. Experience and numerous examples prove that wherever his message was accepted, the pastoral mission, presence and effectiveness of delivery could achieve extraordinary results. However, the Pope's influence upon the entire sphere of international relations should be perceived in a broader perspective than just the political one. His influence was consistent with the mechanics of public influence and the formation of international relations based on everlasting ethical and moral values whose considerable shortage is perceived by a growing percentage of entities and participants of global exchange and diplomacy.

Słowa kluczowe: dyplomacja publiczna, nauka społeczna Kościoła, stosunki międzynarodowe, dyplomacja papieska, pontyfikat Jana Pawła II, pielgrzymki papieskie, prawa człowieka

Key words: public diplomacy, Catholic social teaching, international relations, Vatican diplomacy, John Paul II pontificate, pastoral visits, human rights

Parole chiavi: diplomazia pubblica, dottrina sociale della Chiesa, relazioni internazionali, diplomazia papale, pontificato di Giovanni Paolo II, pellegrinaggi di Giovanni Paolo II, diritti dell'uomo

WPROWADZENIE

Stolica Apostolska od dawna uznawana jest na forum międzynarodowym za niekwestionowany autorytet moralny, za podmiot wnoszący czynnik etyczny i przypominający o kwestiach sprawiedliwości społecznej w stosunkach między państwami i narodami. Ta zaszczytna i specjalna pozycja ukształtowana została zarówno poprzez wielowiekową rolę Kościoła katolickiego na świecie, jak również nauczanie i działalność następców św. Piotra. Sobór Watykański II, który spowodował większe otwarcie się Kościoła na świat współczesny, wyznaczał także nowe możliwości jego obecności w świecie. Posoborowym papieżom, ich wybitnej osobowości i zdolnościom dostrzegania nowych perspektyw, zawdzięczamy niewątpliwie wzrastającą aktywność Stolicy Apostolskiej na arenie międzynarodowej. Długi i bogaty w tym zakresie pontyfikat papieża Jana Pawła II budzi szczególnie podziw i uznanie. Samo przytoczenie niektórych danych i wyliczenie sektorów działalności międzynarodowej Stolicy Apostolskiej, w których papież odniósł największe i niepodważalne sukcesy, jest imponujące. Z konieczności ograniczamy się więc do podania tylko niektórych, podstawowych wskaźników.

Po pierwsze, w latach 1978-2005 Stolica Apostolska nawiązała stosunki dyplomatyczne z 86 państwami (w październiku 1978 r. utrzymywała relacje z 88 państwami), a pod koniec pontyfikatu Jana Pawła II nuncjusze apostolscy obecni byli w 174 krajach świata. Stanowiło to nie tylko przykład niezwykłego dynamizmu, ale i swoisty rekord. W 2005 r. Stolica Apostolska stała się *de facto* drugim po USA podmiotem prawa międzynarodowego z uwagi na liczbę państw, z którymi utrzymywała oficjalne relacje dyplomatyczne (prawie 95% państw świata), zarówno poprzez nuncjatury, jak i poprzez delegacje apostolskie¹.

Po drugie, nawiązanie stosunków dyplomatycznych z niektórymi kluczowymi państwami świata w okresie pontyfikatu Jana Pawła II następowało z inicjatywy tych państw: tak było w 1982 r. z Wielką Brytanią i krajami nordyckimi, w 1984 r. z USA, w 1991 r. z Federacją Rosyjską, w 1992 r. z Meksykiem, w 1994 r. z Izraelem i Organizacją Wyzwolenia Palestyny oraz RPA. Proces nawiązania stosunków dyplomatycznych z krajami arabskimi (Libia i Jordania) oraz muzułmańskimi (m.in. Bahrajn, Dżibuti, Katar, Jemen, Erytrea) przebiegał natomiast etapami, podobnie jak z pań-

¹ *Annuario pontificio per l'anno 1979*, Città del Vaticano 1979, s. 1110-1128. Po śmierci papieża Pawła VI Stolica Apostolska posiadała 88 nuncjatur oraz 21 delegacji apostolskich. *Annuario pontificio per l'anno 2006*, Città del Vaticano 2006, s. 1331-1361. Po śmierci papieża Jana Pawła II Stolica Apostolska utrzymywała stosunki dyplomatyczne z 174 państwami, Zakonem Maltańskim, Wspólnotami Europejskimi (nuncjatury) oraz niepełne (misje specjalne) z Organizacją Wyzwolenia Palestyny (Autonomią Palestyńską) i Federacją Rosyjską. Utrzymywała także 12 delegacji apostolskich (akredytowane tylko przy Kościołach lokalnych). Prawie dwukrotny wzrost liczby przedstawicielstw dyplomatycznych Stolicy Apostolskiej (nuncjatur i delegacji apostolskich) najlepiej widoczny jest na przykładzie poszczególnych kontynentów. Między 1978 a 2005 r. przyrost ten przedstawiał się następująco: w Europie – z 18 do 45, w Azji – z 19 do 38, w obydwu – Amerykach z 24 do 36, w Afryce z – 43 do 53, w Oceanii – z 5 do 15. G. Lajolo, *Uno strumento docile e fedele al Papa*, „Il 30 Giorni” 2006, nr 3, s. 4-7, [online] http://www.30giorni.it/articoli_id_10264_11.htm.

stwami Azji Południowo-Wschodniej i Oceanii. Należy przy tym podkreślić, iż uznanie przez Stolicę Apostolską Izraela nie było łatwe, gdyż państwo to nie posiadało powszechnie akceptowanych granic. Do grona uznanych przez Stolicę Apostolską państw dołączyły także demokratyczne republiki w Europie Środkowo-Wschodniej po 1989 r. oraz stworzone po rozpadzie ZSRR i Jugosławii².

Po trzecie, w okresie pontyfikatu Jana Pawła II znacząco zwiększyła się obecność Stolicy Apostolskiej w organizacjach międzynarodowych (w charakterze członka lub obserwatora), zarówno międzyrządowych (w tym regionalnych), jak i pozarządowych. W 2005 r. Stolica Święta uczestniczyła w różnym stopniu w 21 międzynarodowych organizacjach międzyrządowych (głównie systemu ONZ) i dziewięciu pozarządowych³. Wzmocnienie obecności Stolicy Apostolskiej w ONZ w 2004 r. (przyznanie specjalnego statusu stałego obserwatora, jednogłośnie przez członków Zgromadzenia Ogólnego) było świadectwem wielkiego prestiżu i autorytetu papieża jako obrońcy praw człowieka i godności osoby ludzkiej. Za duży sukces papieża Polaka uznać można również ustanowienie w 2000 r. stałych obserwatorów przy Lidze Państw Arabskich i Unii Afrykańskiej⁴. Ponadto międzynarodowe organizacje katolickie stały się prawdziwym forum debaty i wpływów kształtującym stosunki międzynarodowe oraz umiejętnie wspierającym procesy pokojowe i pojednania w niektórych krajach, m.in. Wspólnota św. Idziego (Comunità di Sant'Egidio) w Mozambiku i Krainie Wielkich Jezior, Komunia i Wyzwolenie (Comunione e Liberazione) w Iraku, Caritas Internationalis i katolickie organizacje charytatywne w byłej Jugosławii⁵. Udział Stolicy Apostolskiej w konferencjach i spotkaniach międzynarodowych zwiększył się kilkakrotnie między 1978 a 2005 r.⁶

Po czwarte, w latach 1978-2005 Stolica Apostolska była zapraszana na wszystkie najważniejsze konferencje międzynarodowe zwoływane *ad hoc* w różnych kwestiach globalnych: od praw człowieka i uzbrojenia, sprawy zrównoważonego rozwoju, walki z ubóstwem i głodem, po zagadnienia związane z ochroną środowiska i zasobów naturalnych oraz praw kobiet⁷. Znacząco wzrosło także zapotrzebowanie na mediację pa-

² A. G. Filipazzi, *Rappresentanze e rappresentanti pontifici dalla seconda metà del XX secolo*, Città del Vaticano 2006, s. 16-20.

³ *Annuario pontificio per l'anno 2005*, Città del Vaticano 2005, s. 1335-1338; C. Fabris, *La diplomazia pontificia come presenza della Santa Sede nella vita delle chiese locali, presso la comunità nazionale ed internazionale*, „Angelicum” 2006, Vol. 83, nr 1, s. 187; tenże, *Presenza della diplomazia pontificia*, „Rivista di Studi Politici Internazionali” 2006, Vol. 73, nr 1, s. 85.

⁴ G. Lajolo, *Uno strumento docile...*, s. 4-7; Y.-H. Nouailhat, *Le Saint-Siège, l'ONU et la défense des droits de l'homme sous le pontificat de Jean-Paul II*, „Relations Internationales” 2006, Vol. 3, nr 127, s. 95-96, [online] <http://dx.doi.org/10.3917/ri.127.0095>.

⁵ *Les troupes du Vatican*, red. F. Mabile, Paris 2007, s. 55-297.

⁶ Y.-H. Nouailhat, *Le Saint-Siège...*, s. 95-96. W 1978 r. Stolica Apostolska uczestniczyła w 199 spotkaniach i konferencjach międzynarodowych, podczas gdy w 2000 r. już w 516.

⁷ Głośnym echem wśród wszystkich członków wspólnoty międzynarodowej odbił się udział Stolicy Apostolskiej, inspirowany społecznym magisterium papieża Jana Pawła II, w wielkich konferencjach międzynarodowych zwołanych przez ONZ: w 1992 r. w Rio de Janeiro (Środowisko i Rozwój), w 1993 r. w Wiedniu (Prawa Człowieka), w 1994 r. w Kairze (Ludność i Rozwój), w 1995 r. w Pekinie (Prawa Kobiet), w 1996 r. w Istambule (Habitat), w 2000 r. w Johannesburgu (Zrównoważony

pieża, jego dobre usługi i arbitraż oraz przyzwolenie lub milczącą zgodę na rozwiązanie kluczowych kwestii międzynarodowych, także tych związanych z wojną i pokojem (np. mediacja w sprawie Kanału Beagle między Chile i Argentyną, w okresie wojny o Falklandy, próby zapobieżenia wojnie w Jugosławii i Kosowie oraz w Zatoce Perskiej w 1991 r. i w Iraku w 2003 r.)⁸.

Po piąte wreszcie, Stolica Apostolska w okresie pontyfikatu papieża Polaka i dzięki jego wysiłkom i inicjatywie wypracowała własną i całościową formułę działania Kościoła na arenie międzynarodowej, stanowiącą esencję jego oddziaływania, swoistą *policy* i *soft power* wobec najważniejszych zagadnień międzynarodowych (doktryna społeczna Kościoła). Stała się także autentycznym laboratorium kształtowania nowych idei prawa międzynarodowego, zwłaszcza zaś prawa do ingerencji humanitarnej, i wniosła istotny wkład w rozwój praw człowieka w szerokim aspekcie tego zagadnienia: od prawa do wolności religijnej do prawa do życia⁹. Nie można także pominąć wszechstronnej działalności papieża Jana Pawła II w zakresie polityki konkordatowej, włącznie z wypracowaniem nowego modelu konkordatu i innych umów z państwami w zakresie prawnego uregulowania misji Kościoła katolickiego¹⁰.

Najbardziej widocznym symbolem ogromnego autorytetu moralnego papieża Jana Pawła II na arenie międzynarodowej była obecność delegacji z prawie wszystkich państw świata na uroczystościach pogrzebowych 8 kwietnia 2005 r. (w tym trzech prezydentów USA) i szacunek oddany Ojcu Świętemu, który „zmienił oblicze ziemi”, zwłaszcza w dziedzinie propagowania praw człowieka, godności osoby ludzkiej i wolności religijnej¹¹.

Rozwój). J.-L. Tauran, *Etica e ordine mondiale: l'apporto specifico della Santa Sede*, [w:] *La Chiesa e l'ordine internazionale. Convegno internazionale. Pontificia Università Gregoriana, Roma, 23-24 maggio 2003*, red. G. Cipollone, Roma 2004, s. 185, *Quaderni del Seminario Giuseppe Vedovato sull'Etica nelle Relazioni Internazionali*, 1.

⁸ J.-C. Périquet, *Le Pape face à la crise de la Yougoslavie*, [w:] *La diplomatie de Jean Paul II*, red. J.-B. d'Onorio, Paris 2000, s. 57-91; J. Joblin, *Le Saint Siège face aux guerres des Malouines (1982) et du Golfe Persique (1991)*, [w:] *La diplomatie...*, s. 93-159; G. Montalvo, *Le Saint-Siège, médiateur de paix entre l'Argentine et le Chili*, [w:] *La diplomatie...*, s. 203-220; D. Menozzi, *Chiesa, pace e guerra nel Novecento. Verso una deligitimazione religiosa dei conflitti*, Bologna 2008, s. 289-319, *Saggi*, 687.

⁹ G. Barberini, *Il contributo della dottrina cattolica per l'elaborazione dei principi di diritto internazionale*, Cosenza 2012, s. 65-73, *Diritto e Religioni*, 21; I. Santus, *Il contributo della Santa Sede al diritto internazionale. Dal diritto di ingerenza alla responsabilità di proteggere la dignità umana*, Padova 2012, s. 383-468; G. Ziccardi Capaldo, *Il contributo di Giovanni Paolo II al nuovo "diritto delle genti"*, [w:] *Giovanni Paolo II. Le vie della giustizia. Itinerari per il terzo millennio*, red. A. Loiodice, M. Vari, Città del Vaticano 2003, s. 825-827; D. Christiansen, *Catholic Peacemaking, 1991-2005: The Legacy of Pope John Paul II*, „The Review of Faith & International Affairs” 2006, Vol. 4, nr 2, s. 21-28, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/15570274.2006.9523246>.

¹⁰ C. Corral Salvador, *Polityka konkordatowa Jana Pawła II*, „Wokół Współczesności” 2003, nr 1, s. 69-82; G. Della Torre, *L'attività concordataria di Giovanni Paolo II*, „Stato, Chiese e Pluralismo Confessionale. Rivista telematica” 2012, nr 20, s. 21, [online] http://www.statoechiese.it/images/stories/2012.6/dalla_torre_lattivita.pdf; *Giovanni Paolo II, legislatore della Chiesa. Fondamenti, innovazioni e aperture. Atti del convegno di studio, Lugano, 22-23 marzo 2012*, red. L. Gerosa, Città del Vaticano 2013.

¹¹ G. Zizola, *La vocazione cristiana nell'era Wojtyła. Un lungo pontificato alla prova della storia*, „Il Mulino” 2005, nr 1, s. 15-18, [online] <http://dx.doi.org/10.1402/19059>.

1. NOWE METODY DYPLMACJI

Przywołane powyżej dane, wydarzenia i zjawiska z działalności dyplomatycznej i międzynarodowej w okresie pontyfikatu Jana Pawła II wskazują jednoznacznie na jakościowy i bezprecedensowy wzrost autorytetu Stolicy Apostolskiej w świecie, na zbudowanie przez nią pozycji istotnego podmiotu na arenie międzynarodowej. Podane wcześniej zjawiska byłyby jednak tylko suchymi faktami, wprowadzając imponującymi, ale pozbawionymi ducha, gdybyśmy nie starali się dowieść, jakimi metodami Stolica Apostolska osiągnęła w tych latach taką pozycję i jakie czynniki zadecydowały o tak wszechstronnym rozwoju jej aktywności międzynarodowej w tym czasie.

Udzielając odpowiedzi, za którą kryje się prawdziwa istota i innowacyjny charakter aktywności Stolicy Apostolskiej na arenie międzynarodowej w okresie pontyfikatu Jana Pawła II, należy przede wszystkim podkreślić, iż dzięki suwerenności duchowej i osiągniętemu w świecie autorytetowi moralnemu przyznano Stolicy Apostolskiej rolę „sumienia ludzkości”¹². Za tym wyrażeniem kryje się istota nauczania papieża w kwestiach społecznych, ekonomicznych i politycznych, która stanowi o treści „polityki zagranicznej Stolicy Apostolskiej”, a funkcjonuje pod nazwą „doktryna społeczna Kościoła”¹³.

Pogłębiona analiza działania Stolicy Apostolskiej w sferze międzynarodowej w okresie pontyfikatu papieża Jana Pawła II dostarcza inspirujących przykładów, w jaki sposób środkami *soft power* i dyplomacji publicznej można osiągać znaczące wpływy i rezultaty na arenie międzynarodowej. Drogą do zrozumienia jednak powyższych prawidłowości jest dość oczywista konstatacja, iż Stolica Apostolska, będąc podmiotem międzynarodowym *sui generis*, nie prowadzi polityki międzynarodowej w sensie klasycznym, charakterystycznym dla państw świeckich. Jej działania zewnętrzne nie wypływają z potrzeby obrony czy też promocji zdefiniowanego interesu narodowego w tradycyjnym tego słowa znaczeniu. Stolica Apostolska i związane z nią funkcjonalnie Państwo Watykańskie nie posiadają żadnych instrumentów *hard power*: zdolności wojskowych, interesów gospodarczych i handlowych (nie prowadzą wymiany handlowej), a ich budżet roczny jest bardzo skromny. Podmiot ten nie jest także zależny od wyborców, co jest charakterystyczne dla demokracji parlamentarnych, gdyż system decyzyjny nie opiera się na większości parlamentarnej, uzależnionej od oceny opinii publicznej, a często także od mediów¹⁴.

Szeroki zakres działalności Stolicy Apostolskiej i efektywność jej strategii na arenie międzynarodowej wypływa z doskonałego zarządzania instrumentami *soft power*, wśród których najważniejsze miejsce zajmuje ugruntowany na całym świecie autorytet moralny. Interesy Stolicy Apostolskiej zdefiniowane są w oparciu o inne kryteria i zasady niż

¹² R. Rotte, *Die Aussen- und Friedenspolitik des Heiligen Stuhls. Eine Einführung*, Wiesbaden 2007, s. 126-128.

¹³ U. Colombo Sacco, *Giovanni Paolo II sulla scena del mondo. Magistero sociale, dialogo e diplomazia*, Milano 2004, s. 11-13, *Saggistica Paoline*, 21.

¹⁴ G. Ferragu, *Le Saint-Siège, force politique*, „Questions Internationales” 2008, nr 29, s. 54-57.

państw świeckich. Ich podstawą są zasady prawa naturalnego i wartości uniwersalne, odzwierciedlające nauczanie społeczne papieży, które uznawane jest przez wszystkich ludzi dobrej woli, a w okresie pontyfikatu Jana Pawła II uzyskało szczególny wymiar i znaczenie¹⁵. Z tej ważnej przesłanki wypływa inna, o charakterze instytucjonalno-prawnym.

Posiadając ugruntowaną podmiotowość prawnomiędzynarodową, powszechnie uznaną na arenie międzynarodowej i podbudowaną traktatami laterańskimi z 1929 r., Stolica Apostolska nie jest uzależniona od doczesnej zwierzchności terytorialnej poza niezbędnym minimum w postaci Państwa Watykańskiego, które gwarantuje jej pełną suwerenność¹⁶. Stolica Apostolska, będąc tytulariuszem podmiotowości zarówno Kościoła katolickiego, jak i Państwa Watykańskiego, jako ich wspólny organ nadrzędny, zgodnie z traktatami laterańskimi jest podmiotem neutralnym. Fakt ten rodzi określone konsekwencje w sferze stosunków międzynarodowych. Niemniej jednak kwestią o jeszcze bardziej doniosłym znaczeniu jest niemal powszechnie uznawana, obok suwerenności doczesnej (papież jako głowa Państwa Watykańskiego), suwerenność duchowa Stolicy Apostolskiej. Oznacza ona najwyższą władzę w porządku duchowym, co w praktyce przekłada się na władzę zwierzchnią papieża w stosunku do wiernych Kościoła katolickiego na całym świecie (prymat biskupa rzymskiego). Wynika z tego, iż uczestnicy stosunków międzynarodowych, którzy uznają podmiotowość Stolicy Apostolskiej, akceptują także sprawowanie przez nią suwerennej władzy w stosunku do wiernych¹⁷. Stan ten powoduje, iż możliwości globalnej komunikacji i oddziaływania podmiotu o tak ukształtowanej suwerenności mogą być naprawdę bardzo szerokie i skuteczne¹⁸.

Z przeprowadzonej powyżej analizy wypływa jednoznaczny wniosek, iż Stolica Apostolska jest podmiotem specyficznym, niezależnym i neutralnym. Nie jest praktycznie warunkowana konsekwencjami, które mogłyby dlań wynikać z zajęcia takiego czy innego stanowiska w sprawach międzynarodowych, nawet o kontrowersyjnej dla innych wymowie. Stolica Apostolska nie musi bowiem szczególnie obawiać się zagrożeń, które mogłyby powstać w wyniku ataków prasowych, krytyki mediów i prób wyeliminowania jej z gry. Pozorna słabość tego podmiotu, rozpatrywana w kontekście interesów klasycznego państwa, jest w rzeczywistości jego siłą i źródłem niezależności. Stolica Apostolska i papież reprezentują Kościół katolicki, jedyny w swoim rodzaju organizm konfesyjny, który posiada strukturę organizacyjną o charakterze uniwersalnym i transnarodowym. Nie realizując interesów państwa i nie prowadząc polityki do niego upodobnionej, Stolica Apostolska jest potęgą moralną¹⁹. Zaufanie, jakie wzbudza, czę-

¹⁵ A. Bellocq, *Ifondamenti teologici della Dottrina Sociale della Chiesa: un bilancio del pontificato di Giovanni Paolo II*, „Annales Theologici” 2013, Vol. 27, nr 2, s. 421-476; J. Haaland Matlary, *When Might Becomes Human Right. Essays on Democracy and the Crisis of Rationality*, Leominster 2007, s. 149-151.

¹⁶ P. Bogacki, *Stolica Apostolska jako podmiot prawa międzynarodowego*, Warszawa 2009, s. 55-63.

¹⁷ *Tamże*, s. 50-52.

¹⁸ A. Sommeregger, *Soft Power und Religion. Der Heilige Stuhl in den internationalen Beziehungen*, Wiesbaden 2011, s. 60-62, SpringerLink. Bücher.

¹⁹ J.-L. Tauran, *Etica e ordina mondiale...*, s. 183-184.

sto u przeciwnych stron, wypływa z faktu, iż postrzegana jest jako podmiot znajdujący się ponad sporami i przeciwstawnymi interesami. Autorytet i zaufanie, jakim się cieszy, wynikają także z faktu, iż w zakresie polityki międzynarodowej podstawą jej działania jest doktryna społeczna Kościoła, stanowiąca źródło rozwiązywania wszystkich problemów i kwestii spornych współczesnego świata²⁰.

2. *SOFT POWER* STOLICY APOSTOLSKIEJ I DYPLMACJA PUBLICZNA JANA PAWŁA II

Silna pozycja Stolicy Apostolskiej na arenie międzynarodowej w okresie pontyfikatu Jana Pawła II wynikała przede wszystkim z osiągniętej w tym czasie niezależności i braku podatności na zewnętrzne wpływy lub naciski, co było zasługą samego papieża. To właśnie Jan Paweł II stał się pierwszym i najważniejszym podmiotem działań dyplomatycznych i międzynarodowych, a jego nauczanie pastoralne, pielgrzymki, spotkania, w których zaangażowane były całe narody i ich rządzący, osiągnęły charakter globalny. Miękka siła (*soft power*) Stolicy Apostolskiej w latach 1978-2005 dała o sobie znać, kiedy okazało się, że papież z Polski może skutecznie inspirować społeczeństwa i rządzących w duchu realizacji wielu projektów społecznych w służbie ludzkości, a także efektywnie kontestować systemy i idee, które szkodzą godności człowieka, zagrażając w ten sposób także pokojowi światowemu²¹.

Esencją społecznego nauczania Jana Pawła II stało się od początku pontyfikatu konsekwentne i niezmiennie głoszenie zasad prawa naturalnego, wartości uniwersalnych i personalistycznej wizji człowieka oraz kierowanie się w działalności międzynarodowej założeniami społecznej nauki Kościoła. Zasady te, rozwijane przez kolejnych papieży (począwszy od encykliki *Rerum novarum* Leona XIII z 1891 r.), zostały wspaniale wzbogacone przez wszechstronne magisterium społeczne Jana Pawła II w postaci encyklik (m.in. *Laborem exercens* z 1981 r., *Sollicitudo rei socialis* z 1987 r., *Centesimus annus* z 1991 r.), adhortacji apostolskich, listów i innych dokumentów²². Dzięki ogromnemu zaangażowaniu i staraniom papieża magisterium społeczne Kościoła weszło najpierw po raz pierwszy w dziejach Kościoła, jako część integralna, do nowego *Katechizmu Kościoła katolickiego*, którego tekst, silnie promowany przez Jana Pawła II, przedstawiony został w grudniu 1992 r. i zawierał kilkanaście punktów poświęconych prawom

²⁰ A. Sodano, *Il lievito del Vangelo. La presenza della Santa Sede nella vita dei popoli*, Città del Vaticano 2006, s. 28-30.

²¹ J.-L. Tauran, *La presenza della Santa Sede negli organismi internazionali*, [w:] *Il governo universale della Chiesa e i diritti della persona*, red. O. Fumagalli Carulli, Milano 2003, s. 370-371.

²² Papież Jan Paweł II stał się promotorem licznych opracowań i publikacji Papieskiej Rady Iustitia et Pax w szeroko pojętych sprawach społecznych o zasięgu międzynarodowym: od polityki rozwoju, międzynarodowej gospodarki, przez kwestie zadłużenia zagranicznego, praw człowieka i praw Kościoła, po społeczny aspekt gospodarki, problemy imigrantów, działalność finansową w ramach zasad etycznych, problemu handlu bronią. Szerzej: U. Colombo Sacco, *Giovanni Paolo II sulla scena del mondo...*, s. 216-218, K. Belch, *Katolicka nauka społeczna. Podręcznik dla studentów teologii i nauk społecznych*, Kielce 2007, s. 100-111 (nauczanie społeczne Jana Pawła II).

człowieka i solidarności międzynarodowej, a także prawu do wolności religijnej, promocji pokoju poprzez sprawiedliwość międzynarodową oraz pomocy rozwojowej i konieczności prawidłowego informowania przez media międzynarodowe²³. Dziesięć lat później zasady magisterium społecznego Kościoła zostały na prośbę Jana Pawła II pieczołowicie zebrane i usystematyzowane w jedną całość w postaci *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, wydanego oficjalnie w 2004 r. przez Papieską Radę Iustitia et Pax²⁴.

Wsparciem dla Papieskiej Rady Iustitia et Pax w zakresie wypracowywania płaszczyzn współpracy i nauczania społecznego Kościoła była powołana 1 stycznia 1994 r. w Watykanie Papieska Akademia Nauk Społecznych. Jej głównym celem, obok ścisłej współpracy z Radą, stało się wspieranie Ojca Świętego i Kościoła fachową poradą i stanowiskiem wobec pojawiających się wciąż nowych problemów, zjawisk i wyzwań na płaszczyźnie globalnej w dziedzinie gospodarczej, społecznej i politycznej. Zgodnie z zamysłem Jana Pawła II Akademia stała się instytucją o charakterze uniwersalnym i interdyscyplinarnym. Na jej członków papież powołał wielu wybitnych prawników, ekonomistów, socjologów, filozofów, historyków, zarówno katolickich, jak związanych z innymi wyznaniem lub będących osobami świeckimi (w tym kilku noblistów). Prace i badania zrealizowane przez Akademię wzbogaciły naukę społeczną Kościoła w wielu trudnych i skomplikowanych kwestiach (praca i zatrudnienie, demokracja, solidarność międzypokoleniowa, globalizacja), a także pozwoliły stawić czoła wyzwaniom wielu konferencji międzynarodowych sponsorowanych przez ONZ w latach 90. na temat różnych społecznych aspektów życia na świecie, w których Stolica Apostolska zaprezentowała się jako prawdziwa i zwycięska siła²⁵.

Doktryna (nauka) społeczna Kościoła zawiera katalog zasad dotyczących godności osoby ludzkiej, praw człowieka, obrony życia, prawa do pracy i posiadania rodziny, a także do działalności politycznej. Jest także syntezą i wskazówką dla katolików, jakie postawy powinni zajmować wobec najważniejszych zjawisk społecznych, politycznych i ekonomicznych współczesnego świata²⁶. Należy zaznaczyć, iż do czasu pontyfi-

²³ *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994, cz. 3, dz. 1, rozdz. 2; cz. 3, dz. 2, rozdz. 2.

²⁴ *Compendio della dottrina sociale della Chiesa*, Città del Vaticano 2004 (w tym samym roku ukazała się angielska, francuska, hiszpańska i portugalska wersja językowa). Wersja polska: *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, red. nauk. J. Kupny, przeł. D. Chodyniecki, A. Dalach, J. Nowak, Kielce 2005, s. 1-385; K. Belch, *Katolicka nauka społeczna...*, s. 100-111. W wieloletniej pracy przygotowawczej nad usystematyzowaniem i wydaniem *Kompendium nauki społecznej Kościoła* pracowało, zgodnie z życzeniem Jana Pawła II, grono wybitnych uczonych z wszystkich dziedzin i wszystkich stron świata.

²⁵ Okoliczności powołania przez Jana Pawła II w 1994 r. Papieskiej Akademii Nauk Społecznych, jak również jej skład osobowy i działalność do 2005 r. zob. *Il Beato Giovanni Paolo II*, Pontificia Accademia delle Scienze Sociali, [online] <http://www.pass.va/content/scienzesociali/it/magisterium/blessedjohnpaulii.html>. Użyteczne wydaje się także hasło: *Académie pontificale des sciences sociales*, [w:] *Dictionnaire du Vatican et du Saint-Siège*, red. Ch. Dickès, M. Levant, G. Ferragu, Paris 2013, s. 23-25.

²⁶ M. Poborski, *Jana Pawła II koncepcja katolickiej nauki społecznej*, [w:] *Mysł społeczna Jana Pawła II. Studia i szkice*, red. W. Piątkowski, Warszawa–Łódź 1999, s. 9-44; Jan Paweł II, *Świat nie jest zamęt...*, Warszawa 2005, s. 26-32 (prawa człowieka, ingerencja humanitarna); M. Wilk, A. Królikowska-

katu Jana Pawła II nauczanie społeczne Kościoła aplikowane było praktycznie tylko do relacji między człowiekiem a instytucjami publicznymi działającymi wewnątrz określonego organizmu państwowego, a Sobór Watykański II nie zajmował się „doktryną społeczną Kościoła”. Jej ponowne odkrycie przez papieża z Polski było wynikiem kilku czynników: doświadczeń zdobytych w ojczyźnie (ks. Karol Wojtyła był przez pewien czas wykładowcą nauki społecznej Kościoła), pierwszych spostrzeżeń wyniesionych z pielgrzymek apostolskich, przede wszystkim do Ameryki Południowej (Meksyk 1979 – antidotum na teologię wyzwolenia), czy też proroczej intuicji i przekonania o konieczności wskazania światu etyczno-moralnych podstaw stosunków między narodami uwzględniających rozwiązanie wielu problemów społecznych, gospodarczych i politycznych w oparciu o naukę Kościoła. Nowatorskie podejście papieża do nadania stosunkom międzynarodowym i relacjom między narodami w latach 80. podstaw etycznych nie stanowiło jednak propozycji tzw. „trzeciej drogi” między liberalnym kapitalizmem a marksistowskim kolektywizmem. Nie była to alternatywa wobec określonego ustroju czy też ideologii, ale raczej formuła refleksji nad skomplikowaną egzystencją człowieka w społeczeństwie i w kontekście międzynarodowym mająca być wskazówką dla katolików, i nie tylko, w jaki sposób interpretować rzeczywistość²⁷. Doktryna społeczna Kościoła w formie rozwiniętej stanie się podstawą działania Stolicy Apostolskiej na forum międzynarodowym i niejako przewodnikiem do rozwiązywania głównych problemów współczesnego świata po 1989 r., kiedy Jan Paweł II doszedł do wniosku, konsultując się z wieloma wybitnymi przedstawicielami świata naukowego i społecznego, iż po upadku komunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej i w związku z pogłębianiem się różnic między bogatą Północą a ubogim Południem otwierają się nowe wyzwania i możliwości w celu wypromowania sprawiedliwości, solidarności i praw człowieka, a tradycyjne nauczanie społeczne musi być dostosowane do różnych uwarunkowań i kultur świata oraz do nowych sytuacji. Poprzez trzy encykliki, listy apostolskie i nowe instytucje wewnętrzne Jan Paweł II zdołał w krótkim czasie stworzyć nowe podstawy działań Kościoła na arenie międzynarodowej – nową doktrynę społeczną Kościoła, która stanowiła odpowiedź na aktualne wyzwania i problemy świata, a zarazem pozwalała Stolicy Apostolskiej zachować neutralność i stanąć ponad podziałami jako najwyższy autorytet moralny i etyczny²⁸.

Z powyższego bogactwa magisterium Kościoła i własnych, innowacyjnych założeń społecznych Jan Paweł II korzystał w sposób bardzo szeroki. Środkami najczęściej stosowanymi przez papieża zarówno do głoszenia zasad nauki społecznej Kościoła, jak i do budowania w ten sposób rzeczywistej siły i wpływów stały się głównie apele i perswazje głoszone publicznie wobec całego świata, przede wszystkim podczas spotkań i modlitw (audiencje generalne, modlitwa Anioł Pański, spotkania z młodzie-

---

-Dyszlewska, B. Miernik, *Jan Paweł II Wielki – dyplomata i polityk*, Łódź 2006, s. 91-130 (wielka strategia małych kroków).

²⁷ A. Bellocq, *I fondamenti teologici...*, s. 421-476; Jan Paweł II, *Świat...*, s. 20-32; T. C. Loko, *La diplomatie du Saint Siege. Le dialogue structuré entre le Saint Siege et les etats*, Città del Vaticano 2013, s. 9, 21-22, 45-47.

²⁸ U. Colombo Sacco, *Giovanni Paolo II sulla scena del mondo...*, s. 35-38.

zą, światowe dni, spotkania z politykami, wystąpienia publiczne na forum organizacji międzynarodowych, pielgrzymki pasterskie, przesłania okolicznościowe, listy do różnych grup zawodowych)²⁹. Były i są to poniekąd klasyczne środki *soft power*, których rola i znaczenie we współczesnym świecie stale wzrasta, zwłaszcza w stosunkach międzynarodowych.

3. POTĘGA PRZEKAZU MEDIALNEGO JANA PAWŁA II

Należy podkreślić, także dla jasności dalszego wyводу, iż na początku lat 80. XX w. Jan Paweł II stał się w sposób niemal niezauważony jedynym liderem światowym, który skupił na sobie uwagę społeczności międzynarodowej, zarówno swoimi przemówieniami i gestami, jak i pierwszymi zagranicznymi wizytami apostolskimi. Programowe słowa wypowiedziane w trakcie inauguracji pontyfikatu 22 października 1978 r.: *Nie lękajcie się*, jak również charyzmatyczne przemówienia przed Zgromadzeniem Ogólnym ONZ 2 października 1979 r., skoncentrowane na priorytetach rozwoju światowej kultury praw człowieka, czy też podczas wizyty w UNESCO 2 czerwca 1980 r., mówiące o konieczności poszukiwania syntezy między kulturą i wiarą, stały się pierwszymi międzynarodowymi wyznacznikami pontyfikatu. Nowe elementy zawarte w przekazie publicznym, energia tego przekazu i globalna perspektywa wizji problemów człowieka i państwa wzbudziły od początku ogromne zainteresowanie środków masowego przekazu. Najbardziej znani dziennikarze epoki i redakcje wpływowych dzienników o zasięgu światowym byli zasadniczo zgodni w uznaniu misji Jana Pawła II za mającą zasięg globalny, a jej charakter za charyzmatyczny, mesjanistyczny i uniwersalny³⁰. Nowy papież, nie będąc Włochem, zyskał, zdaniem wielu, dodatkowe atuty w postaci szerszego postrzegania współczesnego świata i zrozumienia jego problemów. Stał się symbolem Kościoła mniej skoncentrowanego na wewnętrznych problemach włoskich i mniej związanego tradycyjnymi schematami działania Kurii Rzymskiej, a tym samym będącego bardziej niezależnym podmiotem międzynarodowym, potrafiącym odegrać znaczącą rolę w obronie pokoju i praw człowieka. Dla wielu mediów Jan Paweł II stawał się nosicielem przesłania, które wychodzi poza kwestie wyznaniowe, oraz liderem krucjaty moralnej przeciw próbom naruszania wolności religijnej i praw politycznych³¹.

W tym miejscu należy podkreślić, iż żaden inny autorytet w tym czasie, oprócz papieża, nie był w stanie na dłuższą metę zwrócić na siebie uwagi i zainteresowania prasy zagranicznej i mediów. Brak znaczących liderów na przełomie lat 80. i 90. XX w., w strategicznie ważnym dla Europy i świata okresie po zakończeniu zimnej wojny, sta-

²⁹ R. R. Martino, *Les objectifs du Saint-Siège: personne humaine, justice et paix*, [w:] *The Catholic Church and the International Policy of the Holy See*, red. F. Imoda, R. Papini, Milano 2008, s. 23-32, *Fondazione Europea Dragan*, 29; R. D'Ambrosio, *The Social Teaching of the Church: Socio-Economic Aspects*, [w:] *The Catholic Church and the International Policy...*, s. 252-261.

³⁰ U. Colombo Sacco, *Giovanni Paolo II sulla scena del mondo...*, s. 23.

³¹ *Tamże*, s. 24.

wał się wielką szansą dla Stolicy Apostolskiej. Pochodzący z Polski następca św. Piotra miał, jako były aktor, niebagatelne zdolności medialne i potencjał oddziaływania pozytywnym przekazem na zewnątrz, o czym wypowiadało się wielu jego bliższych i dalszych współpracowników³². Uczynił z dyplomacji publicznej niemal doskonałą metodę działania na arenie międzynarodowej i środek do osiągania celów³³. Nie nastąpiło to natychmiast, pontyfikat papieża z Europy Środkowo-Wschodniej przyjmowano bowiem początkowo z pewną nieufnością, do czego w dużej mierze przyczyniły się lewicowe środki masowego przekazu (szczególnie we Włoszech, Francji i w Niemczech). Z biegiem czasu, w związku z dynamicznym rozwojem magisterium papieża, elementy te uległy zniwelowaniu i stały się czynnikiem siły, zwłaszcza po 1989 r.³⁴

Niewątpliwie atutem Jana Pawła II były doświadczenia wyniesione z Polski, gdzie musiał niemal codziennie stawiać czoła presji politycznej w okresie rządów komunistów. Przy ograniczonych możliwościach działania i propagowania misji Kościoła w PRL potrafił dotrzeć do społeczeństwa, a jego zaangażowanie na rzecz godności osoby ludzkiej i praw człowieka czyniło go naturalnym zwiastunem uniwersalnych wartości³⁵. Z drugiej strony na skutek wieloletniego obcowania ze światem pozbawionym wolności słowa w PRL papież stworzył sobie pozytywną wizję mediów w demokratycznym świecie, wychodząc do nich bez większych oporów, preferując kontakt bezpośredni i współpracę, co spotkało się z entuzjastycznym przyjęciem po 16 października 1978 r. Budowanie więzi i prowadzenie dialogu z mediami zapoczątkowane zostało jeszcze w trakcie licznych wizyt ks. kard. Karola Wojtyły w Rzymie podczas obrad Synodu Biskupów w latach 70., w czasie których chętnie i z dużą łatwością udzielał wywiadów zarówno prasie zagranicznej, jak i redakcjom radiowym i telewizyjnym³⁶. Budowanie więzi i prowadzenie dialogu z mediami było więc organicznie związane z charakterem i duchowością papieża. Dialog zapoczątkowany podczas inauguracji pontyfikatu w sposób wyraźny został zaakcentowany w styczniu 1979 r. na pokładzie samolotu w trakcie pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do krajów Ameryki Łacińskiej, kiedy wkrótce po starcie z Rzymu niespodziewanie pojawił się on w przedziale dla dziennikarzy, rozmawiając z każdym z nich (ok. 20 osób) i odpowiadając na ich pytania. Pierwsza bezpośrednia konferencja prasowa w samolocie, po której nastąpiły podobne, miała określone następstwa: pozwoliła zbudować przekonujący autorytet papieża i atmosferę współpra-

³² G. De Carli, *Navarro Valls: i due Papi che mi hanno cambiato la vita*, RAI Vaticano, 26 V 2009, [online] <http://www.navarro.valls.info/cms/index.php/it/2009/rai-vaticano-2652009.html>.

³³ J. Haaland Matlary, *When Might Becomes Human Rights...*, s. 151-152.

³⁴ A. Riccardi, *Le opposizioni a Giovanni Paolo II*, [w:] *Il Filo interrotto. Le difficili relazioni fra il Vaticano e la stampa internazionale*, red. G. M. Vian, Milano 2012, s. 63-74, *Saggi*.

³⁵ Archiwum Kurii Krakowskiej, Akta Kardynała Karola Wojtyły, FI/318, K. Wojtyła, Realizacja praw człowieka w Polsce współczesnej, opracowanie arcybiskupa metropolity krakowskiego przesłane 18 czerwca 1977 r. Prymasowi Polski ks. kard. Stefanowi Wyszyńskiemu, s. 382-400.

³⁶ Podczas trzytygodniowego pobytu w Rzymie w trakcie Synodu Biskupów poświęconego ewangelizacji na przełomie października i listopada 1974 r. kard. Wojtyła udzielił co najmniej sześciu wywiadów i odbył trzy konferencje. Archiwum Kurii Krakowskiej, Akta Kardynała Karola Wojtyły, Synod Biskupów 1974, G II 6/116.

cy z mediami oraz świadczyła o wielkim i pozytywnym otwarciu na środki masowego przekazu³⁷.

Od początku swojej posługi na Stolicy Piotrowej Jan Paweł II wykorzystywał więc szeroką gamę środków dyplomacji publicznej, używał jej metod w sposób strategiczny i zaplanowany, łącząc te działania z aktywnością bardzo sprawnej służby dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej, opartej na wielowiekowej tradycji i zaufaniu. To połączenie okazało się znaczącą siłą w ówczesnym świecie, w którym ujawnianie faktów i perswazja stały się najbardziej skutecznymi metodami w walce przeciw łamaniu praw człowieka i przeciw podmiotom wywołującym konflikty. Jan Paweł II, jak żaden inny wcześniejszy papież, odegrał bowiem bardzo aktywną rolę w dziedzinie obrony pokoju i praw człowieka, a pierwsze dwa lata pontyfikatu, jak to wskazano powyżej, dobitnie o tym świadczyły³⁸. Posiadając wrodzone zdolności komunikowania z ludźmi i światem zewnętrznym oraz bogactwo proponowanych idei, koncepcji i wartości, papież z wyjątkową charyzmą potrafił dostosować język i charakter przesłania do różnorodnych środków masowego przekazu w celu realizacji głównej strategii³⁹. Jeden z wybitnych polityków włoskich i europejskich o laickich korzeniach, ale wrażliwy na wartości chrześcijańskie, ujęty dogłębnie wzruszającym, braterskim i prostym językiem bulli papieskiej ogłaszającej Jubileusz Roku Świętego 2000 (*Incarnationis Mysterium* z 1999 r.), bez wahania napisał: *Ojciec Święty posiada nadzwyczajną zdolność przemawiania do każdego z osobna, podobnie jak solista muzyki pop, który jest w stanie zafascynować trzydzieści tysięcy młodych ludzi na stadionie, ponieważ te trzydzieści tysięcy to nie jest zwykły tłum, ale trzydzieści tysięcy istnień ludzkich i indywidualności, i każda z nich słucha wykonywanej piosenki jak własnej, identyfikuje się z nią całkowicie*⁴⁰. Jakimi środkami z zakresu dyplomacji publicznej posługiwał się Jan Paweł II, abyśmy mogli mówić o przełomowym znaczeniu jego działalności międzynarodowej?

4. PIELGRZYMKI PAPIESKIE JAKO ELEMENT DYPLOMACJI PUBLICZNEJ

W pierwszym rzędzie należy wspomnieć o przemyślanym wyborze celów wizyt apostolskich, przede wszystkim do tych krajów, w których istniały poważne problemy lub konflikty natury politycznej lub religijnej. Po drugie, papież starał się wykorzystywać

³⁷ A. Baczyński, *Jan Paweł II – nowe otwarcie Kościoła na media*, [w:] A. Baczyński, M. Drożdż, *Nie lękajcie się. Jan Paweł II i media*, Kraków 2011, s. 16-17.

³⁸ O znaczeniu praw człowieka w nauczaniu i działalności międzynarodowej Jana Pawła II napisano bardzo wiele. Z najnowszych prac warto wymienić: P. Barbarin, *John Paul II, the Pope of Human Rights*, [w:] *The Promotion of Human Rights and John Paul II. La promotion des droits de l'homme et Jean Paul II. Jan Paweł II – promotor praw człowieka*, Città del Vaticano 2011, s. 33-41.

³⁹ V. Zucconi, *Il mio Wojtyła segreto: ho vissuto con un santo*, wywiad z J. Navarro Vallsem, „La Repubblica” 2011, 24 IV, s. 7; G. De Carli, *Vent'anni con Karol*, wywiad z J. Navarro Vallsem, „50&Più” 2010, 5 V, s. 30-33.

⁴⁰ G. Amato, *Leggendo la bolla papale*, „Aspenia” 1999, nr 10, s. 10-11.

w sposób bardzo aktywny i przemysłany stworzone i udoskonalone przez swoich współpracowników – w pierwszym rządzie przez Joaquína Navarro Vallsa – Biuro Prasowe Stolicy Apostolskiej, które stało się profesjonalnym, wszechstronnym i globalnym narzędziem promocji nauczania papieskiego. Po trzecie wreszcie, nie zaniedbywał żadnej okazji, aby wypowiadać się publicznie we wszystkich najważniejszych kwestiach międzynarodowych, korzystając zarówno z narzędzi dyplomacji personalnej, jak i licznych spotkań z wiernymi oraz przywódcami innych państw.

Dyplomacja publiczna papieża Jana Pawła II, należy na to zwrócić uwagę, posiadała w pierwszym rządzie charakter i cel pastoralny, nie zaś polityczny. Nawet jeśli był on formalnie głową Państwa Watykańskiego, odbywał pielgrzymki apostolskie jako pasterz Kościoła powszechnego. Stąd wizyty te należy traktować przede wszystkim jako formę realizacji pastoralnego wymiaru wspólnoty katolickiej, której przewodził. Charakter duchowy pielgrzymek był dla niego fundamentalny, z tego względu nie mógł zaakceptować możliwości udania się do Rosji w drugiej połowie lat 90. XX w. tylko w charakterze głowy Państwa Watykańskiego, bez wypełnienia misji pasterskiej⁴¹. Większość z pielgrzymek posiadała silne implikacje polityczne, gdyż obok spotkań z wiernymi dochodziło także do rozmów z przedstawicielami odwiedzanego państwa, a często były to niełatwe i brzemienne w skutki wydarzenia. Można wymienić w tym miejscu pielgrzymkę papieża do Meksyku w 1979 r. – stanowiącą wyzwanie rzucone ówczesnemu antyklerykalnemu rządowi tego kraju; wizytę w Polsce w tym samym roku, która jak wiemy, spowodowała ogromną mobilizację, zjednoczenie i solidarność społeczeństwa i wywołała ruch oddolny prowadzący do wyzwolenia się od komunizmu; wizytę na Kubie w 1998 r., dzięki której kraj ten stał się głównym obiektem zainteresowania świata przez kilka dni; wreszcie wizytę w Izraelu w 2000 r., która stanowiła ważny krok w budowie klimatu zaufania i pokoju na Bliskim Wschodzie. Te i inne pielgrzymki były także doskonałą formą wywierania wpływu i oddziaływania, zważywszy na fakt, iż znajdowały się one w centrum zainteresowania światowych mediów⁴².

Wśród głównych instrumentów dyplomacji publicznej Jana Pawła II na czoło wysuwają się wspomniane wyżej pielgrzymki papieskie i zagraniczne wizyty pasterskie, które w ciągu prawie 27 lat pontyfikatu osiągnęły liczbę 104 i objęły w sumie 133 państwa na wszystkich kontynentach, w tym kilkanaście z nich wielokrotnie (42 w Afryce, 39 w Europie, 29 w Ameryce Północnej, Środkowej i Południowej, 17 w Azji, 6 w Oceanii)⁴³. Pielgrzymki te przyjęły charakter systematyczny, instytucjonalny, stały się istotnym elementem posługiwania pasterskiego, ale były także elementem nowej strategii polityczno-dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej. Papież objawiał się w nich jako pielgrzym i dyplomata, a wymiar pasterski i religijny tych pielgrzymek uzyskiwał

⁴¹ C. Santini, *Giovanni Paolo II. I viaggi nel mondo. In cammino per la pace*, Roma 2004, s. 21-27.

⁴² *Tamże*, s. 25-29.

⁴³ *Tamże*, s. 32-35. Zob. też: *Viaggi Apostolici del Santo Padre Sua Santità Giovanni Paolo II. Statistiche*, Sala Stampa della Santa Sede, 22 I 2005, [online] http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/viaggi/viaggi_santo_padre_statistiche_fuori-italia_elenco_continenti_it.html, 29 I 2014.

również jasny wydźwięk i przekaz polityczny, zwłaszcza w państwach o ustrojach nie-demokratycznych i skomplikowanej sytuacji wewnętrznej. Pielgrzymki Jana Pawła II pozwoliły zagwarantować większą widzialność i powszechność nauczania pasterskiego Kościoła katolickiego, były świadectwem jego uniwersalności, jak również formą do-wartościowania funkcji i wkładu poszczególnych Kościołów lokalnych⁴⁴. Papież swymi licznymi pielgrzymkami *de facto* przekształcił papieństwo w instytucję na wpół podró-żującą, a jego pragnienie bycia powszechnie obecnym i blisko wiernych uczyniło z nich jeden z elementów charakterystycznych całego pontyfikatu.

Podróże apostołskie były także istotne z innych powodów: papież nie przemawiał z dalekiego Rzymu, ale bezpośrednio przekazywał słowo Ewangelii i nauki społecznej Kościoła ludziom całego świata. Każda z tych pielgrzymek obejmowała różne formy spotkań z ludnością miejscową i jej uczestnictwa, często poprzez wygłaszane programo-wo i spontaniczne przemówienia, frazy i gesty, które głęboko utkwiły w pamięci i świa-domości mieszkańców⁴⁵. Do słowa przekazywanego w sposób spójny i wyrazisty przez papieża dołączała się więc fizyczna obecność, bardzo często rozumiana i postrzegana jako znak współuczestnictwa w tragediach danego narodu. Można więc śmiało powie-dzieć, iż w ten sposób Jan Paweł II przezwyciężył granice geopolityczne, bariery rasowe i językowe, tworząc idealny łańcuch solidarności wśród mieszkańców całego globu⁴⁶. Nie bez znaczenia był także fakt, iż do każdej pielgrzymki pastoralnej za granicę Jan Paweł II przygotowywał się bardzo skrupulatnie, spędzając sporo czasu nad ich dokład-nym zaplanowaniem. Gruntownie studiował geografię, zwyczaje i historię kraju, do którego się udawał, jak również przywiązywał ogromną wagę do tego, aby przemawiać bezpośrednio w języku odwiedzanego narodu, co dodatkowo zjednywało mu popular-ność i zapewniało doskonały odbiór. Komunikowanie nie było dla niego celem samym w sobie – ważne było przede wszystkim przekonanie odbiorców do idei, które wyrażał, a nie zjednywanie sobie poparcia⁴⁷.

Z perspektywy upływu kilkunastu lat planetarny wymiar i historia podróży papie-skich w ciągu całego pontyfikatu mogą być uznane za pewną formę nieustannej „kam-panii” prowadzonej przez Jana Pawła II na rzecz obrony praw człowieka, praw naro-dów czy też w celu przywrócenia wolności i sprawiedliwości. Szczegółowa tematyka zewnętrznego przekazu każdej z zagranicznych pielgrzymek papieskich uwzględniała specyfikę i charakter problemów danego kraju, co było widoczne zwłaszcza w pierw-szych latach posługi pasterskiej Jana Pawła II (od spraw związanych z teologią wyzwolenia, propagowania wolności, potępienia terroru, po zbliżenie Kościołów, solidarność z cierpiącymi). Niemniej jednak podstawową ramą działań papieża, stałym przesłaniem

⁴⁴ Ch. de Montclos, *Un pèlerin politique? Les voyages de Jean-Paul II*, Paris 2000, s. 17-29.

⁴⁵ Średnia liczba przemówień zaprogramowanych podczas każdej wizyty pasterskiej Jana Pawła II wahała się od 10 do 40, a często przekraczała tę liczbę.

⁴⁶ Ch. de Montclos, *Un pèlerin politique?...*, s. 31-38.

⁴⁷ J. Navarro Valls, *Il segreto della comunicazione di Giovanni Paolo II. Giornata di studio: „Beatificazione di Giovanni Paolo II. Opinione pubblica e sensus fidei”*, Pontificia Università della Santa Croce, 1 IV 2011, [online] <http://www.navarro-valls.info/cms/index.php/it/video/joaquin-navarro-valls-il-segreto-della-comunicazione-di-giovanni-paolo-ii.html>.

zawsze obecnym w jego nauczaniu była obrona praw człowieka i godności osoby ludzkiej, a także praw społecznych i kulturowych całych narodów⁴⁸. Wystarczy w tym miejscu przywołać wspomniane już wyżej wizyty w Meksyku i w Polsce w 1979 r., w Turcji w 1979 r., w Afryce w 1980 i 1982 r., w Wielkiej Brytanii i Argentynie w 1982 r., w Nikaragui w 1983 r., w Chile w 1987 r., w Irlandii w 1995 r., na Kubie w 1998 r. Każda z nich, jak również kilka innych zapisały się w sposób szczególny w pasterskiej działalności Jana Pawła II: promotora wolności i praw człowieka, przynosząc daleko sięgające skutki dla całej ludzkości⁴⁹.

5. BIURO PRASOWE STOLICY APOSTOLSKIEJ JAKO NARZĘDZIE DYPLOMACJI PUBLICZNEJ

Kolejnym niezwykle ważnym czynnikiem z katalogu środków dyplomacji publicznej papieża Jana Pawła II, na który należy zwrócić większą uwagę, jest intensywna działalność Biura Prasowego Stolicy Apostolskiej i mediów watykańskich. Jak zaznacza w swoich wspomnieniach Joaquín Navarro Valls, mianowany przez papieża na stanowisko szefa Biura Prasowego w grudniu 1984 r., Jan Paweł II zrewolucjonizował sposób przekazu informacji na temat celów pontyfikatu i działalności zewnętrznej Stolicy Apostolskiej, a wrodzone zdolności medialne papieża i łatwość nawiązywania kontaktów z dziennikarzami i środkami masowego przekazu znacząco wzmocniły wymiar planetarny misji Kościoła powszechnego i jego nauki społecznej. Nowe struktury, formy i metody działania Biura Prasowego Stolicy Apostolskiej wprowadzone w życie przez Navarro Vallsa (częste spotkania z dziennikarzami, briefingi w sprawach szczegółowych, szybka dystrybucja dokumentów oficjalnych w kilku językach jednocześnie – w tym specjalnego biuletynu, dowartościowanie mediów elektronicznych) przyniosły bardzo pozytywne rezultaty, ale efekt długoterminowy nie byłby możliwy bez osobistego zaangażowania papieża, od początku pontyfikatu⁵⁰. Bezpośrednie interakcje i konferencje z dziennikarzami (często na pokładzie samolotu), stworzenie Watykańskiego Centrum Telewizyjnego w 1983 r. i zgoda na filmowanie bardziej i mniej oficjalnych spotkań papieża, jak również znaczące wzmocnienie potencjału publikacyjnego i dystrybucyjnego dziennika „L'Osservatore Romano” (wydawanego w kilku językach) zapewniło Janowi Pawłowi II nieznane dotąd żadnemu poprzednikowi forum przekazu nauczania społecznego na cały świat⁵¹. Dodać do tego należy rozwinięty na nieznaną wcześniej skalę program rozgłośni Radia Watykańskiego, emitującego audycje, serwisy i wiadomości na temat działalności papieża i Stolicy

⁴⁸ Ch. de Montclos, *Un pèlerin politique?...*, s. 61-92.

⁴⁹ *Tamże*, s. 100-118.

⁵⁰ L. Mazzei, *Chiesa e informazione. I mass media della Santa Sede*, Thesis, Pontificia Università S. Tommaso d'Aquino, Roma 1997, s. 104-108.

⁵¹ Karol Wojtyła, *un pontefice in diretta. Sfida e incanto nel rapporto tra Giovanni Paolo 2. e la TV. Atti del Convegno „Evento religioso, evento televisivo: Giovanni Paolo 2.”, Roma, Pontificia Università Gregoriana, 6-7 aprile 2006*, red. G. Mazza, Roma 2006, s. 12-37.

Apostolskiej w 50 językach (pod koniec lat 90. XX w.) i podobnie jak aktywność Jana Pawła II mającego charakter globalny⁵².

W Biurze Prasowym Stolicy Apostolskiej na początku lat 90. XX w., a więc w połowie pontyfikatu polskiego papieża, akredytowanych było ponad 300 dziennikarzy z całego świata, przede wszystkim z uwagi na wszechstronną działalność papieża oraz możliwość uzyskiwania informacji świeżych i sprawdzonych. Każdą zagraniczną pielgrzymkę pasterską Jana Pawła II śledziło nie mniej niż 50 dziennikarzy najważniejszych tytułów prasowych, a stacje telewizyjne całego świata zapewniały dodatkowy przekaz medialny. Serwis prasowy Stolicy Apostolskiej w dobie tego pontyfikatu zaczął w coraz większym stopniu bazować na informacjach przekazywanych także przez nuncjuszy i delegatów apostolskich, mających z reguły doskonałe rozeznanie w terenie i bazujących na wiadomościach lokalnych i weryfikowalnych (Kościoły lokalne). Z biegiem czasu 80% wszystkich wiadomości dotyczących działalności Kościoła i papieża pochodziło z Biura Prasowego Stolicy Apostolskiej⁵³. Praktyka cotygodniowych konferencji prasowych dla dziennikarzy zagranicznych (zainicjowana na szerszą skalę przez Joaquína Navarro Vallsa) stała się sposobem rozpowszechniania zarówno aktywności międzynarodowej Kościoła i papieża, jak również jego zamierzeń, planów i najważniejszych dokumentów mających znaczenie w przestrzeni międzynarodowej. W ten sposób niewspółmiernie do okresu wcześniejszego wzrosła liczba wiadomości agencyjnych na świecie na temat działalności Stolicy Apostolskiej, przyczyniając się równocześnie do popularyzacji powszechnego przesłania papieża, przede wszystkim w zakresie najważniejszych kwestii globalnych i praw człowieka⁵⁴.

Nie bez znaczenia wreszcie dla oddziaływania papieskiego nauczania, szczególnie od połowy lat 90. XX w., był Internet, określony przez Jana Pawła II mianem „szóstego kontynentu” – co wskazuje, jak bardzo rozumiał on jego zasięg i możliwości informacyjne. Dzięki Internetowi Radio Watykańskie zaczęło nadawać globalnie i intensywnie rozwijać zdolności komunikacyjne z całym światem katolickim i nie tylko. Współpracownicy papieża zadbali także, aby strona internetowa Stolicy Apostolskiej była jak najlepiej przygotowana, wypełniona bogatym nauczaniem Jana Pawła II oraz szczegółami i danymi dotyczącymi jego międzynarodowej działalności, które w 2000 r. dostępne były już standardowo w co najmniej sześciu językach⁵⁵.

⁵² Tamże, s. 69; E. Gemmingen, *Medienpapst und Popstmedien: Johannes Paul II. und die Vatikanmedien*, „Communicatio Socialis. Zeitschrift für Medienethik und Kommunikation in Kirche und Gesellschaft” 2005, Vol. 38, nr 3, s. 262-280.

⁵³ Joaquín Navarro-Valls racconta com'è essere direttore della Sala Stampa della Santa Sede. Il portavoce vaticano celebra I vent'anni della sua nomina a tale incarico, Zenit, 5 XII 2005, [online] <http://www.zenit.org/it/articles/joaquin-navarro-valls-racconta-com-e-essere-direttore>.

⁵⁴ L. Mazzei, *Chiesa e informazione...*, s. 108-109. Dla przykładu można podać, iż średnia roczna liczba dziennych biuletynów informacyjnych dla dziennikarzy wynosiła ok. 400 (na początku lat 90.), w sumie ponad 4000 stron tekstu, podczas gdy w przedostatnim ostatnim roku pontyfikatu Pawła VI nie przekroczyła 1000 stron.

⁵⁵ A. Melloni, *Le cinque perle di Giovanni Paolo II. I gesti di Wojtyła che hanno cambiato la storia*, Milano 2011, s. 5-7, *Saggi*.

6. PUBLICZNY PRZEKAZ, KOMUNIKACJA I DYPLOMACJA PERSONALNA JANA PAWŁA II

Ostatni element, na który należy zwrócić uwagę w zakresie instrumentów dyplomacji publicznej powszechnie stosowanych przez Jana Pawła II, stanowiły liczne wystąpienia publiczne, związane z nauczaniem i działalnością pastoralną Kościoła, jak również z działalnością dyplomatyczną. Do pierwszych zaliczymy audiencje generalne (w sumie w latach 1978-2005 – 1164, w których uczestniczyło 17 665 800 wiernych), modlitwy Anioł Pański w niedziele (ok. 1150, 100 mln wiernych) oraz wystąpienia publiczne, apele, przemówienia podczas wizyt zagranicznych i we Włoszech (3288). Zorganizowane przez Jana Pawła II specjalne Światowe Dni Młodzieży (od 1984 r.), Światowe Dni Chorego (od 1992 r.), Światowy Dzień Pokoju (od 1968 r.), Światowy Dzień Migrujących i Uchodźców (od 2001 r.), Światowy Dzień Środków Komunikacji Społecznej (od 1965 r.) oraz Światowe Spotkania Rodzin (od 1994 r.) gromadziły w sumie niezliczone rzesze osób i były okazją do podejmowania wielu kwestii społecznych oraz prezentowania przez papieża przesłań, które odbijały się głośnie echem w środkach masowego przekazu. Jan Paweł II zaadaptował także w latach 90. nową formę komunikacji z wiernymi i „ludźmi dobrej woli”, bardziej personalną, w postaci listów (przesłań) kierowanych do ściśle określonych grup społecznych, w których oferował wskazówki i spostrzeżenia na temat życia człowieka, w tym w kontakcie z rzeczywistością międzynarodową (list do rodzin, list do dzieci, 1994; list do kobiet, 1995; list do artystów, 1999; list do ludzi w podeszłym wieku, 1999)⁵⁶.

Do powyższych środków oddziaływania dochodzą dni postu i modlitwy o pokój ustanowione przez Jana Pawła II (27 października 1986 r. w Asyżu – o pokój na świecie, 9 stycznia 1993 r. w Asyżu – o pokój na Bałkanach, 21 stycznia 1994 r. – o pokój w Bośni, 14 grudnia 2001 r. – o stabilny pokój zbudowany na sprawiedliwości, 5 marca 2003 r. – o pokój na Środkowym Wschodzie), którym zazwyczaj towarzyszyły apele i oświadczenia papieża dotyczące spraw aktualnych (zachowania pokoju, praw człowieka, godności osoby ludzkiej, wolności religijnej, sprzeciwu wobec jakiegokolwiek formy wojny)⁵⁷. Dla pełnego obrazu należy jeszcze dodać ogromny rozgłos medialny i bogactwo wydarzeń związanych z przekazem społecznym i pastoralnym Jana Pawła II w trakcie Wielkiego Jubileuszu Roku Świętego 2000, a także innych lat służących uczczeniu ważnych prawd wiary czy też poświęconych kwestiom społecznym (np. Rok Rodziny – 1997). Często także uroczystości ściśle religijne związane z wyniesieniem na ołtarze nowych błogosławionych (1338 beatyfikacji) lub świętych (482 kanonizacje) niosły z sobą ważne przesłanie nie tylko o charakterze teologicznym i etycznym, ale także społecznym i politycznym⁵⁸.

⁵⁶ T. C. Loko, *La diplomatie du Saint Siege...*, s. 9, 21-22, 45-47.

⁵⁷ *Dati statistici del Pontificato di Giovanni Paolo II*, Sala Stampa de la Santa Sede, 28 XII 2005, [online] http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/pontificato_gpii/pontificato_dati-statistici_it.html – dane statystyczne dotyczące pontyfikatu papieża Jana Pawła II, zwłaszcza jego wystąpień publicznych.

⁵⁸ *Tamże*.

Drugą kategorię środków dyplomacji publicznej w formie sposobów przekazu stanowiły audiencje i spotkania Jana Pawła II o charakterze publicznym i międzynarodowym, w których występował jako najwyższy zwierzchnik Kościoła i głowa Państwa Watykańskiego. Do nich zaliczymy przede wszystkim orędzia na wspomniany wyżej Światowy Dzień Pokoju (1 stycznia – w sumie 27 bardzo bogatych w znaczenia tekstów i przemówień), wystąpienia przed organizacjami międzynarodowymi i regionalnymi (od ONZ, UNESCO, po UE i Radę Europy – w sumie 47 wystąpień), coroczne spotkania z Korpusem Dyplomatycznym akredytowanym przy Stolicy Apostolskiej (w sumie 28 spotkań) oraz przemówienia i spotkania z ambasadorami składającymi listy uwierzytelniające (w sumie ponad 400 spotkań). Na końcu należy wspomnieć o audiencjach i spotkaniach z przywódcami politycznymi całego świata. W ciągu 27 lat pontyfikatu Jan Paweł II uczestniczył w 1600 tego rodzaju wydarzeniach, w tym 38 razy przyjmował głowy państw z wizytą oficjalną w Stolicy Apostolskiej (z pełnym protokołem), odbył z nimi 738 innych spotkań (audiencji, rozmów) oraz miał okazję podejmować prawie 250 razy premierów różnych rządów, niektórych kilkakrotnie⁵⁹.

Statystyka ta uzmysławia skalę zaangażowania Jana Pawła II w podejmowanie kwestii międzynarodowych. Należy wszakże zwrócić uwagę na fakt, iż w trakcie licznych spotkań oficjalnych i mniej oficjalnych z głowami państw i szefami rządów, a także przedstawicielami różnych organizacji międzynarodowych Jan Paweł II, w przeciwieństwie do swoich poprzedników, wyróżniał się szczerością i bogactwem idei, przełamując bardzo często schematy i przewyższając ustalone wcześniej konwencje. Ten sposób podejmowania wielkich spraw międzynarodowych, poczynawszy od problemów praw człowieka i obrony pokoju, okazywał się często bardzo skuteczny⁶⁰.

W obydwu kategoriach działań w ramach dyplomacji publicznej, które czasem trudno jednoznacznie zaklasyfikować, papież prezentował się przede wszystkim jako wikariusz Chrystusa na ziemi, podkreślając szczególny autorytet moralny, do którego nikt inny nie mógł pretendować. Nie ulega wątpliwości, iż autorytet tego rodzaju miał największe znaczenie dla katolików. Niemniej jednak z biegiem czasu nauczanie społeczne Jana Pawła II, a zwłaszcza uniwersalizm głoszonych praw człowieka i ich niepodzielności oraz jednoznaczny sprzeciw wobec wszelkiej formy wojny, zjednywało mu poparcie wszystkich ludzi. Postulaty papieża dotyczące zakazu używania siły w stosunkach międzynarodowych, sankcji, zakresu interwencji humanitarnej, solidarności międzynarodowej, sprawiedliwego podziału dóbr były powszechnie akceptowane, uznawane za głęboko przekonujące. Z tego powodu publiczne przemówienia papieża, a także cała sfera działalności Jana Pawła II w zakresie dyplomacji publicznej miały wielki wpływ również na niewierzących, a tematy najczęściej przez niego poruszane przyjęte były za wspólne dla całej sfery politycznej⁶¹.

⁵⁹ *Tamże*.

⁶⁰ G. Barberini, *Chiesa e Santa Sede nell'ordinamento internazionale. Esame delle norme canoniche*, Torino 2003, s. 191-192.

⁶¹ G. Vedovato, *La diplomazia di valori. Il ruolo internazionale della Santa Sede*, „Rivista di Studi Politici Internazionali” 2001, Vol. 68, nr 2, s. 163-190.

Intensywna komunikacja i odważne operowanie dyplomacją publiczną zjednywały papieżowi powszechny szacunek. Od czasu zmian demokratycznych w Europie Środkowo-Wschodniej, które zostały niemal powszechnie uznane za wyraz i symbol jego międzynarodowej działalności, autorytet Jana Pawła II wzrósł do poziomu, z jakim nie mogła się równać jakakolwiek postać publiczna w tym czasie. Prestiż personalny papieża, autorytet moralny, jaki zyskała dzięki jego aktywności Stolica Apostolska, sprawiły, iż praktycznie żaden przywódca ówczesnego świata nie mógł w swoim programie pominąć spotkania z Janem Pawłem II. Rozmawiając z nimi, z niektórymi kilkakrotnie, papież zyskiwał możliwość wpływu i perswazji w sprawach fundamentalnych dla człowieka i współczesnych relacji międzynarodowych, a z jego głosem opartym na ogromnym autorytecie, niezależności i jasności doktrynalnej liczyła się zdecydowana większość przywódców. Nie ulega także wątpliwości, iż kwestie wartości w przestrzeni międzynarodowej spotykały się z najbardziej pozytywnym odbiorem społecznym. Stały się one niespodziewanie bardzo ważne tuż po zakończeniu zimnej wojny. W wyniku zmian zaistniałych w Europie i poza nią polityka bezpieczeństwa zaczęła być postrzegana z nieco innej perspektywy, jako bezpośrednio zależna od stopnia przestrzegania praw człowieka⁶².

ZAKOŃCZENIE

Działania i interwencje papieża Jana Pawła II w sferze stosunków międzynarodowych bazowały zawsze na rozważaniach moralnych i etycznych dotyczących sprawiedliwości społecznej, praw i godności człowieka. Koncepcje te tworzyły prawdziwe sedno katolickiej doktryny społecznej, na której bazowała polityka międzynarodowa Stolicy Apostolskiej w okresie tego wielkiego pontyfikatu. Wśród znawców przedmiotu i obserwatorów dyplomacji w zasadzie nie ma wątpliwości, iż najważniejszymi środkami i metodami, za pomocą których Stolica Apostolska budowała swoje wpływy i rozwijała *soft power* w obszarze stosunków międzynarodowych w okresie pontyfikatu Jana Pawła II, były dyplomacja publiczna i działalność samego papieża. Doświadczenie i przykłady pokazały, że tam, gdzie były akceptowane jego przesłania, misja pastoralna i obecność, skuteczność przekazu mogła osiągać nadzwyczajne rezultaty. Oddziaływanie papieskie na całą sferę relacji międzynarodowych postrzegane być powinno w zakresie jednak szerszym niż tylko polityczne⁶³. Mieści się ono w mechanizmach publicznego wpływu i kształtowania stosunków międzynarodowych w oparciu o nieprzemijające wartości etyczne i moralne, których znaczący deficyt zauważany jest przez coraz większy procent podmiotów i uczestników globalnej wymiany i dyplomacji.

⁶² K. Haaland Matláry, *When Might Becomes Human Right...*, s. 161-162.

⁶³ A. Sommeregger, *Soft Power und Religion...*, s. 286-291.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Kurii Krakowskiej, Akta Kardynała Karola Wojtyły, FI/318, K. Wojtyła, Realizacja praw człowieka w Polsce współczesnej, opracowanie arcybiskupa metropolity krakowskiego przesłane 18 czerwca 1977 r. Prymasowi Polski ks. kard. Stefanowi Wyszyńskiemu.
- Archiwum Kurii Krakowskiej, Akta Kardynała Karola Wojtyły, Synod Biskupów 1974, G II 6/116.
- Académie pontificale des sciences sociales*, [w:] *Dictionnaire du Vatican et du Saint-Siège*, red. Ch. Dickès, M. Levant, G. Ferragu, Paris 2013.
- Amato G., *Leggendo la bolla papale*, „Aspenia” 1999, nr 10.
- Annuario pontificio per l'anno 1979*, Città del Vaticano 1979.
- Annuario pontificio per l'anno 2005*, Città del Vaticano 2005.
- Annuario pontificio per l'anno 2006*, Città del Vaticano 2006.
- Baczyński A., *Jan Paweł II – nowe otwarcie Kościoła na media*, [w:] A. Baczyński, M. Drożdż, *Nie lekajcie się. Jan Paweł II i media*, Kraków 2011.
- Barbarin P., *John Paul II, the Pope of Human Rights*, [w:] *The Promotion of Human Rights and John Paul II. La promotion des droits de l'homme et Jean Paul II. Jan Paweł II – promotor praw człowieka*, Città del Vaticano 2011.
- Barberini G., *Chiesa e Santa Sede nell'ordinamento internazionale. Esame delle norme canoniche*, Torino 2003.
- Barberini G., *Il contributo della dottrina cattolica per l'elaborazione dei principi di diritto internazionale*, Cosenza 2012, *Diritto e Religioni*, 21.
- Il Beato Giovanni Paolo II*, Pontificia Accademia delle Scienze Sociali, [online] <http://www.pass.va/content/scienzesociali/it/magisterium/blessedjohnpaulii.html>.
- Bellocc A., *I fondamenti teologici della Dottrina Sociale della Chiesa: un bilancio del pontificato di Giovanni Paolo II*, „Annales Theologici” 2013, Vol. 27, nr 2.
- Bełch K., *Katolicka nauka społeczna. Podręcznik dla studentów teologii i nauk społecznych*, Kielce 2007.
- Bogacki P., *Stolica Apostolska jako podmiot prawa międzynarodowego*, Warszawa 2009.
- Christiansen D., *Catholic Peacemaking, 1991-2005: The Legacy of Pope John Paul II*, „The Review of Faith & International Affairs” 2006, Vol. 4, nr 2, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/15570274.2006.9523246>.
- Colombo Sacco U., *Giovanni Paolo II sulla scena del mondo. Magistero sociale, dialogo e diplomazia*, Milano 2004, *Saggistica Paoline*, 21.
- Compendio della dottrina sociale della Chiesa*, Città del Vaticano 2004.
- Corral Salvador C., *Polityka konkordatowa Jana Pawła II*, „Wokół Współczesności” 2003, nr 1.
- D'Ambrosio R., *The Social Teaching of the Church: Socio-Economic Aspects*, [w:] *The Catholic Church and the International Policy of the Holy See*, red. F. Imoda, R. Papini, Milano 2008, *Fondazione Europea Dragan*, 29.
- Dati statistici del Pontificato di Giovanni Paolo II*, Sala Stampa de la Santa Sede, 28 XII 2005, [online] http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/pontificato_gpII/pontificato_dati-statistici_it.html.

- De Carli G., *Navarro Valls: i due Papi che mi hanno cambiato la vita*, RAI Vaticano, 26 V 2009, [online] <http://www.navarro.valls.info/cms/index.php/it/2009/rai-vaticano-2652009.html>.
- De Carli G., *Vent'anni con Karol*, wywiad z J. Navarro Vallsem, „50&Più” 2010, 5 V.
- Della Torre G., *L'attività concordataria di Giovanni Paolo II*, „Stato, Chiese e Pluralismo Confessionale. Rivista telematica” 2012, nr 20, [online] http://www.statoechiese.it/images/stories/2012.6/dalla_torre_lattivitm.pdf.
- Fabris C., *La diplomazia pontificia come presenza della Santa Sede nella vita delle chiese locali, presso la comunità nazionale ed internazionale*, „Angelicum” 2006, Vol. 83, nr 1.
- Fabris C., *Presenza della diplomazia pontificia*, „Rivista di Studi Politici Internazionali” 2006, Vol. 73, nr 1.
- Filipazzi A. G., *Rappresentanze e rappresentanti pontifici dalla seconda metà del XX secolo*, Città del Vaticano 2006.
- Gemmingen E., *Medienpapst und Popstmedien: Johannes Paul II. und die Vatikanmedien*, „Communicatio Socialis. Zeitschrift für Medienethik und Kommunikation in Kirche und Gesellschaft” 2005, Vol. 38, nr 3.
- Giovanni Paolo II, legislatore della Chiesa. Fondamenti, innovazioni e aperture. Atti del convegno di studio, Lugano, 22-23 marzo 2012*, red. L. Gerosa, Città del Vaticano 2013.
- Haaland Matlary J., *When Might Becomes Human Right. Essays on Democracy and the Crisis of Rationality*, Leominster 2007.
- Jan Paweł II, *Świat nie jest zamęt...*, Warszawa 2005.
- Joaquin Navarro-Valls racconta com'è essere direttore della Sala Stampa della Santa Sede. Il portavoce vaticano celebra I vent'anni della sua nomina a tale incarico, Zenit, 5 XII 2005, [online] <http://www.zenit.org/it/articles/joaquin-navarro-valls-racconta-com-e-essere-direttore>.
- Joblin J., *Le Saint Siège face aux guerres des Malouines (1982) et du Golfe Persique (1991)*, [w:] *La diplomatie de Jean Paul II*, red. J.-B. d'Onorio, Paris 2000.
- Karol Wojtyła, *un pontefice in diretta. Sfida e incanto nel rapporto tra Giovanni Paolo 2. e la TV. Atti del Convegno „Evento religioso, evento televisivo: Giovanni Paolo 2.”, Roma, Pontificia Università Gregoriana, 6-7 aprile 2006*, red. G. Mazza, Roma 2006.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Kompendium nauki społecznej Kościoła*, red. nauk. J. Kupny, przeł. D. Chodyniecki, A. Dalach, J. Nowak, Kielce 2005.
- Lajolo G., *Uno strumento docile e fedele al Papa*, „Il 30 Giorni” 2006, nr 3, s. 4-7, [online] http://www.30giorni.it/articoli_id_10264_11.htm.
- Loko T. C., *La diplomatie du Saint Siege. Le dialogue structuré entre le Saint Siege et les etats*, Città del Vaticano 2013.
- Martino R. R., *Les objectifs du Saint-Siège: personne humaine, justice et paix*, [w:] *The Catholic Church and the International Policy of the Holy See*, red. F. Imoda, R. Papini, Milano 2008, Fondazione Europea Dragan, 29.
- Mazzei L., *Chiesa e informazione. I mass media della Santa Sede*, Thesis, Pontificia Università S. Tommaso d'Aquino, Roma 1997.
- Melloni A., *Le cinque perle di Giovanni Paolo II. I gesti di Wojtyła che hanno cambiato la storia*, Milano 2011, Saggi.

- Menozzi D., *Chiesa, pace e guerra nel Novecento. Verso una deligitimazione religiosa dei conflitti*, Bologna 2008, s. 289-319, *Saggi*, 687.
- Montalvo G., *Le Saint-Siège, médiateur de paix entre l'Argentine et le Chili*, [w:] *La diplomatie de Jean Paul II*, red. J.-B. d'Onorio, Paris 2000.
- Montclos Ch. de, *Un pèlerin politique? Les voyages de Jean-Paul II*, Paris 2000.
- Navarro Valls J., *Il segreto della comunicazione di Giovanni Paolo II. Giornata di studio: „Beatificazione di Giovanni Paolo II. Opinione pubblica e sensus fidei”*, Pontificia Università della Santa Croce, 1 IV 2011, [online] <http://www.navarro-valls.info/cms/index.php/it/video/joaquin-navarro-valls-il-segreto-della-comunicazione-di-giovanni-paolo-ii.html>.
- Nouailhat Y.-H., *Le Saint-Siège, l'ONU et la défense des droits de l'homme sous le pontificat de Jean-Paul II*, „Relations Internationales” 2006, Vol. 3, nr 127, [online] <http://dx.doi.org/10.3917/ri.127.0095>.
- Périsset J.-C., *Le Pape face à la crise de la Yougoslavie*, [w:] *La diplomatie de Jean Paul II*, red. J.-B. d'Onorio, Paris 2000.
- Poborski M., *Jana Pawła II koncepcja katolickiej nauki społecznej*, [w:] *Mysł społeczna Jana Pawła II. Studia i szkice*, red. W. Piątkowski, Warszawa–Łódź 1999.
- Riccardi A., *Le opposizioni a Giovanni Paolo II*, [w:] *Il Filo interrotto. Le difficili relazioni fra il Vaticano e la stampa internazionale*, red. G. M. Vian, Milano 2012, *Saggi*.
- Rotte R., *Die Aussen- und Friedenspolitik des Heiligen Stuhls. Eine Einführung*, Wiesbaden 2007.
- Santini C., *Giovanni Paolo II. I viaggi nel mondo. In cammino per la pace*, Roma 2004.
- Santus I., *Il contributo della Santa Sede al diritto internazionale. Dal diritto di ingerenza alla responsabilità di proteggere la dignità umana*, Padova 2012.
- Sodano A., *Il lievito del Vangelo. La presenza della Santa Sede nella vita dei popoli*, Città del Vaticano 2006.
- Sommeregger A., *Soft Power und Religion. Der Heilige Stuhl in den internationalen Beziehungen*, Wiesbaden 2011, *SpringerLink. Bücher*.
- Tauran J.-L., *Etica e ordine mondiale: l'apporto specifico della Santa Sede*, [w:] *La Chiesa e l'ordine internazionale. Convegno internazionale. Pontificia Università Gregoriana, Roma, 23-24 maggio 2003*, red. G. Cipollone, Roma 2004, *Quaderni del Seminario Giuseppe Vedovato sull'Etica nelle Relazioni Internazionali*, 1.
- Tauran J.-L., *La presenza della Santa Sede negli organismi internazionali*, [w:] *Il governo universale della Chiesa e i diritti della persona*, red. O. Fumagalli Carulli, Milano 2003.
- Les troupes du Vatican*, red. F. Mabile, Paris 2007.
- Vedovato G., *La diplomazia di valori. Il ruolo internazionale della Santa Sede*, „Rivista di Studi Politici Internazionali” 2001, Vol. 68, nr 2.
- Viaggi Apostolici del Santo Padre Sua Santità Giovanni Paolo II. Statistiche*, Sala Stampa della Santa Sede, 22 I 2005, [online] http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/viaggi/viaggi_santo_padre_statistiche_fuori-italia_elenco_continenti_it.html.
- Wilk M., Królikowska-Dyszlewska A., Miernik B., *Jan Paweł II Wielki – dyplomata i polityk*, Łódź 2006.
- Ziccardi Capaldo G., *Il contributo di Giovanni Paolo II al nuovo „diritto delle genti”*, [w:] *Giovanni Paolo II. Le vie della giustizia. Itinerari per il terzo millenio*, red. A. Loiodice, M. Vari, Città del Vaticano 2003.

- Zizola G., *La vocazione cristiana nell'era Wojtyła. Un lungo pontificato alla prova della storia*, „Il Mulino” 2005, nr 1, s. 15-18, [online] <http://dx.doi.org/10.1402/19059>.
- Zucconi V., *Il mio Wojtyła segreto: ho vissuto con un santo*, wywiad z J. Navarro Vallsem, „La Repubblica” 2011, 24 IV.

Dr Krzysztof STRZAŁKA – politolog i zawodowy dyplomata. Adiunkt w Instytucie Europeistyki UJ (od 2005). Od 2000 r. pracownik Ministerstwa Spraw Zagranicznych (m.in. I sekretarz Ambasady RP w Rzymie, w latach 2008-2012 konsul generalny RP w Mediolanie). Obecnie I radca w Departamencie Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej MSZ. Autor kilkudziesięciu publikacji na temat stosunków międzynarodowych, polityki europejskiej, stosunków polsko-włoskich oraz historii dyplomacji.